ҺУМАНИСТ СӘНӘТКАР

XX әср Азәрбајчан халгынын бәдии тәфәккүрүнүн инкишафында өз сәнәт әсәрләри илә хидмәт көстәрән сәнәткарымыз Абдулла Шаиг нәчиб инсан вә көзәл мүәллимдир. А. Шаиг јарадычылығынын гајәсиндә инсан вә онун талеји мәсәләсини гојмуш вә һәлл етмәјә чалышмышдыр. Мүбариз руһлу шаир илк гәләм тәчрүбәләриндә белә ичтимаи гурулушун әдаләтсизлијинә гаршы өз е'тиразыны билдирмишдир. Бу е'тиразлар һәјатдан күсмәк, сусмаг, үмидсизлик, тәркидүнјалыг характериндә олмамыш, бәлкә дүшүнән сәнәткарын дөврүн ејбәчәрликләринә гаршы чыхмаг чәсарәтиндән доғмушдур. Һуманист шаир бә'зи романтикләр кими һәјатдан күсмүр. Әксинә, һәјатда мөвчуд олан һагсызлыға гаршы өз е'тиразыны ачыг шәкилдә билдирир.

Бәшәри диләкләрдән доған һуманизм А. Шаиг тәфәккүрүнүн мәһсулу иди. Дәрин мүшаһидә апармаг габилијјәтинә малик олан А. Шаиг ичтимаи һәјат һадисәләрини изләјир вә кәләчәјә олан үмидини кәсмирди. Шаир хәјалы тәбиәтин әнкинликләринә пәрваз етдикчә романтик вүс'әт дәринләширди.

Һуманист сәнәткар инсанларын мә'нәви көзәллијини, дахилән, тәкамүл јолу илә өз-өзүнү ислаһ етмәк принсипинин һәллини бир проблем кими гојмушдур. Әдһәм, Әдил, Зәһра («Әдһәм» ше'ри) образлары бу чәһәтдән сәчијјәвидир.

А. Шаигин бәдии јарадычылығында романтик вүс'әт реализмлә бир вәһдәт тәшкил едир. Бу сәчијјәви чәһәт сәнәткарын ше'рләриндә, нәср әсәрләриндә вә драмларында да өз әксини тапмышдыр.

А. Шаигин вәтәнсевәрлији илә инсансевәрлијини бир-бириндән ајры тәсәввүр етмәк гејри-мүмкүндүр. Вәтән дејәркән, бу һуманист сәнәткар ана гојнунда, ананын исти нәфәси илә раһатланан тәбиәтин мә'сум бир варлығы хәјала кәлир. Мәһз буна көрә дә шаирин һуманизми дәринләшдикчә халга мәһәббәти даһа да артырды.

А. Шаиг мәзмунча долғун, бәдии чәһәтдән камил һекајәләр мүәллифи кими әдәбијјатымызда өзүнә мөвге газанмышдыр. Онун «Мәктуб јетишмәди», «Көч», «Анабачы», «Интиһармы, јашамагмы?», «Дәјәрли бир хатирә», «Иблисин һүзурунда» вә с. һекајәләриндә ичтимаи мүһитин ачыначаглы һәјат тәрзи өз бәдии ин'икасыны тапмышдыр.

Реал һадисәләрин бәдии бојаларла тәсвири зәнкинләшдикчә А. Шаигин һуманизми даһа да габарыглашыр. Гурбанын («Мәктуб јетишмәди») аталыг гәлбини, дахилән кечирдији изтирабларыны, вәтән һәсрәти илә дөјүнән үрәјини, интизарыны, Аразын о тајында көзү јолда галан аиләсинин үмидлә бахан көзләрини, һәјәчанларыны кичик мәктубун мәзмунунда әкс етдирән мүәллиф бәдбәхт бир аиләнин симасында топлу һалында гурбанларын фачиәсинин бәдии лөвһәсини тәсвир етмишдир.

А. Шаиг һәјат һәгигәтләринә чидди јанашыр вә она садиг галмаға чалышыр. Әдиб «Көч», «Интиһармы, јашамагмы?», «Солмаз вә Сөнмәз», «Әсәби адам» вә с. һекајәләриндә мүрәккәб характерли образлар јарадыр. Садә, хејирхаһ, ишкүзар вә сәмими олмаг, инсана гајғы бәсләмәк кими нәчиб сифәтләри Кәрим баба, Ајрым гызы («Көч»); Аслан, Марал, Аванес вә Асминләрин («Интиһармы, јашамагмы?») әмәл вә дүшүнчәләриндә сәчијјәләндирән бир сәнәткар кими бөјүкдүр. Инсанпәрвәр әдиб заманын ејбәчәрлијини, инсанларын хәбис һәрәкәтләрини писләдикчә онда һуманист һиссләр даһа да дәринләшир вә гүввәтләнир. А. Шаигин инсанпәрвәр гәһрәманлары кәрдиши өнүндә ачизанә баш әјмәји севмирләр. Онлар бүтүн чәтинликләрин үзүнә дик бахырлар. Тәмиз гәлблә, мөһкәм ирадә илә гидаландыглары ана торпағын гојнунда инсани борчларыны шәрәфлә јеринә јетирирләр.

Садәлик, сәмимијјәт вә тәбиилик инсанын ән нәчиб сифәтләриндәндир. А. Шаигин бәдии тәфәккүрү мәһз инсана хас олан бу сифәтләри тәблиғ етдији үчүн сүн'иликдән, ријакарлыгдан узагдыр.

Инсана хас олан көзәл сифәтләр А. Шаигин бәдии тәфәккүрүндә өз әксини тапмышдыр. Мүәллиф «Дәјәрли бир хатирә» әсәриндә һеч бир сүн'илијә јол вермәдән, естетик бир зөвглә инсана хас олан бу сифәтләри сәчијјәләндирмишдир.

Беләликлә, романтик сәнәткарлар дөврүн ичтимаи-сијаси һадисәләри илә билаваситә әлагәдар олараг, инсанларын дахили көзәллијини, заһири көрүнүшү илә мүтәнасиблијини мәһз шәһәрдән узагда, азад тәбиәтин гојнунда, азад нәфәс алан вә һәр чүр ријадан узаг олан кәнд һәјатында ахтарырдылар.

Биринчи империалист мүһарибәсинин дәһшәтләри Шаиги даһа чох сарсыдыр. Дәрин дүшүнчәләрә далан сәнәткар белә гәнаәтә кәлир ки, бәшәри фачиәли һалына сәбәб инсанлар арасында гардашлыг үнсијјәтинин, бир-биринә олан инсани мүнасибәтин позулмасыдыр. А. Шаиг инсанлар арасында достлуг вә гардашлыг үнсијјәти јаратмаг мәгсәдилә «Идеал вә инсанлыг» драматик поемасыны вә «Иблисин һүзурунда» һекајәсини гәләмә алмышдыр.

А. Шаигә көрә инсанлары зүлмүн пәнчәсиндән азад едәчәк јеканә гүввә әдаләт, мәрһәмәт вә вичдандыр.

А. Шаиг јарадычылығынын сонракы дөврләри даһа мәһсулдар олмушдур. О, бу илләрдә нәср әсәрләри илә бәрабәр, ше'р вә драм јарадычылығыны да давам етдирмишдир. Инсанпәрвәр әдиб совет адамларынын, еләчә дә кечмишин изтирабларыны өз чијниндә чәкән вә бу күнүн һадисәләриндә рөвнәг тапан инсаны сәчијјәләндирмишдир. «Гаракилис хатирәси», «Өзүн биләрсән, мәнә нә!», «Әсәби адам», «Солмаз вә Сөнмәз», «Хасај» вә с. әсәрләри мүрәккәб инсан характерләри јаратмаг чәһәтдән фәргләнир. А. Шаиг зәһмәтсевәр инсанын мә'нән тәмиз олдуғуна инаныр. Бу мүлаһизәни әдиб «Өзүн биләрсән, мәнә нә!» һекајәсиндә бәдии бојаларла тәсвир едир. «Чыртдан» (Әзим дајы)нын һәјат китабыны сәһифәләдикчә әдиб, бојча кичик, гәлбчә бөјүк олан инсанын талејинә ачымаја билмир. Әзим дајы өз намуслу әмәјиндән зөвг алан вә ишдән тәсәлли тапан зәһмәтсевәр инсандыр. Кечмишин мәшәггәтләри әмәксевәр инсаны өз гулу етмиш, онун гәлбини, дүшүнчәсини заһирән күтләшдирмишсә дә, әслиндә исә даһа да итиләшдирмиш, хәбис гәлбли инсанлара гаршы икраһ һисси ојатмышдыр. Һәмишә «Өзүн биләрсән, мәнә нә!» — дејән Әзим дајы заманын дәјишмәси, инсанын характерчә мөһкәмләнмәси, башгаларынын зәһмәтинин мәнимсәнилмәмәси, әмәјин гијмәтләндирилмәси, инсана гајғы бәсләнилмәси вә с. хејирхаһ сифәтләрин шаһиди олдугча, инсанлара исинмәјә башлајыр.

А. Шаиг Әзим дајыны гајғыкеш, сәмими вә дүзлүјү севән, једији чөрәји тапдамајан, хејирхаһ арзуларла јашајан бир инсан кими сәчијјәләндирир.

А. Шаиг инсанлара гајғы көстәрмәји, онларын талеји илә марагланмағы чох севәрди. Һәр бир кәсдән инсанчасына һәрәкәт вә нәчиблик тәләб едәрди вә бу идејаны бәдии әсәрләриндә һәлл етмәјә чалышарды. «Әсәби адам» һекајәси бу чәһәтдән сәчијјәвидир. Башгаларындан нәзакәт тәләб едән инсан, өзү кәрәк нәзакәтли ола. Јалныз о заман инсанлара тә'сир едә биләр. Бә'зән нәчиб инсанларын хејирхаһ һәрәкәти нәзакәтсиз шәхсә тә'сир етмәклә, ону чәмијјәт үчүн јарарлы едир.

Әдибин хатирәләриндә, еләчә дә һекајәләриндә тәсвир етдији шәхсијјәтләри характерчә сәчијјәләндирмиш вә халгынын, вәтәнинин гајғысыны чәкән, үмумбәшәри һисләрлә јашајан һуманист инсан сурәтләри јаратмышдыр.

А. Шаигин әсәрләриндә халгымызын һәјаты, адәт-ән'әнәси, онун кечмиши вә һазыркы вәзијјәти өз бәдии ифадәсини тапмышдыр. Мәһз буна көрә дә, о, әсәрләринин мөвзусуну халгымызын тарихиндән, шифаһи халг әдәбијјатындан, онун ингилаби кечмишиндән вә әмәксевәр инсанларын һәјатындан алырды. Тәсадүфи дејилдир ки, Араз («Араз» романы) кими чәсур, чәтинликдән горхмајан инсанын нәчиб һәрәкәтләрини бу күнкү кәнчләримизә ашыламаға сә'ј едирди. Аилә, мәишәт мәсәләләри дә бөјүк сәнәткары дүшүндүрүрдү. Бу күн белә өз актуаллығыны итирмәјән, бәлкә даһа бөјүк вүс'әт кәсб едән, ата-анаја мәһәббәт, вәтәнә вә халга севки, адәт-ән'әнәјә һөрмәт һисси ашыламағы дөврүн вачиб мәсәләләри кими гаршыја гојмушдур. «Хасај», «Араз», «Дурсун», «Илдырым» вә с. әсәрләриндә әдиб, инсана хас олан нәчиб сифәтләри ашыламышдыр.

А. Шаиг инсаны учалдан, ону чиркин әмәлләрдән узаглашдыран, дүнјада әмин-аманлығы вә асајиши тә'мин едән әмәји «Алгыш сәнә еј зәһмәт» бәдии шүары илә јүксәк гијмәтләндирир.

Үмумијјәтлә, дөврүн ичтимаи, сијаси мәсәләләринә објектив мүнасибәт бәсләјән А. Шаиг XX әсрин әввәлләриндә, еләчә дә сонракы дөврләрдә баш верән һадисәләрә лагејд галмамыш, әсәрләриндә јени характерләр, инсанпәрвәр гәһрәманлар тәсвир етмишдир. А. Шаиг өз һуманист идејалары илә әдәбијјат тарихимизи зәнкинләшдирән сәнәткарларымыздан олмушдур.

Ә. ИБАДОҒЛУ,
филоложи елмләр намизәди.

Јук 6.2 санијә нәтичә көстәрәрәк икинчи јери тутмуш, Американын бир сыра күчлү идманчысыны архада гојмушдур.

Бу күнләр јүнкүл атлетика үзрә бир сыра дикәр мараглы јарышлар да кечирилир. Өлкә силаһлы гүввәләринин гыш биринчилији јарышларында Бакыдакы 20 нөмрәли мәктәбин VIII синиф шакирди Л. Петрова мүвәффәгијјәт газанмышдыр. Узунуна тулланма јарышларында о, 5 метр 74 см нәтичә көстәрәрәк јашлылар арасында мүкафата лајиг үчүнчү јери тутмушдур.

«ХҮСУСИ СӘРӘНЧАМА ГӘДӘР»

Испанијанын һаким даирәләри бир сыра али мәктәбләри бағламышлар. «Информасионес» гәзетинин вердији мә'лумата көрә Барселон университетинин фәлсәфә вә әдәбијјат факүлтәләриндә, һабелә тибб факүлтәсиндә мәшғәләләр «хүсуси сәрәнчама гәдәр» дајандырылмышдыр. Бир сыра башга мәктәбләрдә дә мәшғәләләр дајандырылмышдыр. Бундан хејли әввәл «гејри-мүәјјән вахта гәдәр» һүгуг факүлтәси бағланмышдыр.

Бүтүн бу тәдбирләрдән мәгсәд, полисин университетләрдә иштирак етмәсинә гаршы тәләбәләрин чыхышларына манечилик төрәтмәкдән ибарәтдир.

Гәзетин көстәрдијинә көрә Барселон университетинин фәлсәфә вә әдәбијјат факүлтәләринин тәләбәләри илә полис арасында тоггушмалар олмушдур.

Професcор вә мүәллим һејәтинин тә'тили нәтичәсиндә Мадрид университетинин фәлсәфә вә әдәбијјат факүлтәләриндә дәрсләр кечилмир.

Редактор М. АСЛАНОВ.